

Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi

The International Journal of Economic and Social Research

2023, 19(1)

Ekosozyalizm ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Arasındaki Benzerlikler Üzerine Bir İnceleme

An Examination on the Similarities Between Ecosocialism and Sustainable Development Goals

Muhammed Yunus BİLGİLİ¹

Geliş Tarihi (Received): 16.09.2022

Kabul Tarihi (Accepted): 20.06.2023

Yayın Tarihi (Published): 27.06.2023

Özet: Nüfus artışı, kentleşme, sanayileşme, üretim ve tüketime dayanan büyüme anlayışı ve enerji ihtiyacının karşılanabilmesi için fosil yakıtların yoğun bir şekilde kullanılması, çevre sorunlarının yaşanmasına yol açmıştır. Günümüzde karşılaşılan çevre sorunlarının çözüme kavuşturulması, çevre ile uyumlu ekonomik ve toplumsal yapıların oluşturulmasını gerektirmektedir. Bu çerçevede ekoloji ve sosyalizmi bir araya getiren ekosozyalizm, iklim değişikliği, hava, su, atık ve toprak kirliliği gibi çevre sorunlarıyla mücadelede geniş bir düşünce demeti sunmaktadır. Kapitalizmin kâra odaklanan anlayışının insan ve doğa arasındaki ilişkiyi, çevrenin aleyhine olacak şekilde dönüştürdüğüne yönelik düşünceler bağlamında 1970'li yıllarda ortaya çıkan ekosozyalizm, çevre sorunlarının çözümünde eşitlik, adalet ve temel ihtiyaçlara erişimin esas olduğu ekosozyalist bir toplum ve ekonomik yapıya geçişi önermektedir. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) ise, 2015-2030 yılları arasında, çevre ile uyumlu bir toplumsal ve ekonomik yapının inşa edilmesine yönelik yol haritası sunmaktadır. Bu çalışmanın amacı, ekosozyalizm ve SKA'nın çevre ile uyumlu olarak ulaşmaya çalıştığı ekonomik ve toplumsal yapılar arasındaki benzerliklerin ortaya koyulmasıdır. Çalışma kapsamında, öncelikle ekosozyalizm düşüncesi ve SKA incelenmiş, daha sonra ekosozyalist toplum ve SKA ile ulaşılmak istenen sonuçlar arasında ortak noktaların olup olmadığı irdelenmiştir. Bu irdeleme sonucunda, ekosozyalizm ile SKA arasında yöntem ve uygulama farkları bulunduğu, fakat buna rağmen ulaşılmak istenen çevre ile uyumlu toplumsal yapı arasında benzerlikler olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir Kalkınma, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, Ekosozyalizm, Ekosozyalist Toplum

&

Abstract: Population growth, urbanization, industrialization, a growth model based on production and consumption, and the intense use of fossil fuels to meet energy needs have led to environmental problems. Solving the environmental problems met today requires the establishment of economic and social structures compatible with the environment. At this point, ecosocialism, which brings together ecology and socialism, offers a wide range of ideas in the combat against environmental problems such as climate change, air, water, waste and soil pollution. Ecosocialism, which emerged in the 1970s in the context of thoughts that the profit-oriented understanding of capitalism transforms the relationship between human and nature to the detriment of the environment, proposes a transition to an ecosocialist society and economic structure in which equality, justice and access to basic needs are essential in the solution of environmental problems. The Sustainable Development Goals (SDGs), on the other hand, provide a road map for building an environmentally compatible social and economic structure between 2015 and 2030. This study aims to reveal the similarities between the economic and social structures that ecosocialism and SDGs try to achieve in harmony with the environment. Within the scope of the study, firstly, the idea of ecosocialism and the SDGs were examined, then it was examined whether there are common points between the ecosocialist society and SDGs and the desired results. As a result of this examination, it has been determined that there are methodological and practical differences between ecosocialism and the SDGs, yet there are similarities between the environment to be achieved and the compatible social structure.

Keywords: Sustainability, Sustainable Development, Sustainable Development Goals, Ecosocialism, Ecosocialist Society

Atf/Cite as: Bilgili, M. Y. (2023). Ekosozyalizm ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Arasındaki Benzerlikler Üzerine Bir İnceleme. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 19(1), 230-245.

İntihal-Plagiarizm/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/pub/ijaws>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University, Since 2005 – Bolu

¹Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü, (mybilgili@ktu.edu.tr), ORCID: 0000-0002-6062-8858

1. Giriş

Sanayileşme, kentleşme, nüfusun sürekli artması, üretim ve tüketimde fosil yakıtların ve doğal kaynakların yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanması çevre sorunlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Çevre sorunlarına çözüm bulabilmek adına devletler yerel, ulusal, bölgesel ve küresel pek çok çaba sergilemiştir. Bu çabalar içerisinde Birleşmiş Milletler (BM) öncülüğünde düzenlenen 1972 Stockholm Konferansı, hem ilk defa devletleri çevre konusunda bir araya getirmesi hem de sürdürülebilir kalkınma yaklaşımına giden yolun açılması bakımından önem taşımaktadır. Konferans sonucu kabul edilen Stockholm Deklarasyonunda, kalkınma ile çevre korumanın birbirinin alternatifi olmadığı belirtilmiştir (Egute vd., 2019: 65) ve 1983'te çevre ile kalkınma arasındaki ilişkinin nasıl kurulacağına tespit edilebilmesi amacıyla Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (Brundtland Komisyonu) BM tarafından oluşturulmuştur (Marcinkowski, 2009: 39). Komisyon çalışmalarını 1987'de tamamlayarak Ortak Geleceğimiz (Brundtland Raporu) isimli raporunu sunmuştur (Sneddon vd., 2006: 253-254). Raporda sürdürülebilir kalkınma "bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağından ödün vermeden karşılamak" (UNWCED, 1987) şeklinde tanımlanmış ve kavram o günden itibaren küresel gündemin önemli başlıklarından biri haline gelmiştir. Raporun BM tarafından kabul edilmesinin ardından düzenlenen 1992 Rio, 2002 Johannesburg ve 2012 Rio+20 Konferanslarının en önemli gündem maddelerinden biri sürdürülebilir kalkınma olmuştur. Rio+20 Konferansında, küresel düzeyde kalkınmaya rehberlik edecek ve Binyıl Kalkınma Hedeflerinin² yerine geçecek yeni amaçların belirlenmesine yönelik fikir birliğinin sağlanması üzerine (Giupponi ve Gain, 2017: 1884; Jayasooria, 2016: 20), 2030 Gündemine rehberlik edecek 17 amaç ve 169 hedeften oluşan SKA³ 2015'te kabul edilmiştir (United Nations, 2015).

SKA, yoksulluğun sonlandırılmasından sağlıklı ve kaliteli yaşama, nitelikli eğitimden toplumsal cinsiyet eşitliğine, erişilebilir temiz enerjiden sürdürülebilir şehir ve topluluklara, iklim değişikliği ile mücadeleden su ve karasal yaşama kadar uzanan geniş bir eylem planı niteliğindedir. Bu bağlamda, SKA'da belirlenen amaç ve hedeflere ulaşılması için ekonomik ve toplumsal yapılarda köklü değişikliklere yönelik politikaların gerekli olduğu belirtilmelidir. Günümüzde karşılaşılan çevre sorunlarının çözüme kavuşturulması adına ekonomik ve toplumsal yapılarda köklü değişiklikler yapılması gerekliliği SKA'dan daha önce ekososyalist düşünce içinde de tartışılmıştır.

Ekolojik krizin çözüme kavuşturulmasında, ekoloji ve sosyalizmi birleştiren, kapitalizmin ortadan kaldırılarak yerine ekososyalist bir toplum ve ekonomi yapısının getirilmesini savunan ekososyalizm, 1970'li yıllarda ortaya çıkmış yeni bir politik yaklaşımdır (Wall, 2010; Fernandes, 2020: 138). Ekososyalizmin ihtiyaç odaklı üretim ve tüketim döngüsüne önem vermesi, temel ihtiyaç ve hizmetlerin toplum tarafından yaratılan ekonomik değer aracılığı ile karşılanması, doğa ve insan ilişkisinin toplum yararını gözetilerek yeniden kurulmasına yönelik temel argümanları, yeni bir ekonomik ve toplumsal yapıya dönüşümü gerektirmektedir. Çevresel açıdan sürdürülebilir sistemin ekososyalizmden geçtiğini belirten ekososyalist düşünce, kapitalist sistemin devamlılığını sağlamaya yönelik sürdürülebilir kalkınma fikrini reddetmektedir (Sezer, 2015: 124).

Ekosozyalizm, çevre sorunlarını toplumsal bir sorun olarak gördüğü için, ekolojik modernizasyon veya reformist çevrecilik gibi mevcut ekonomik ve toplumsal sistemleri veri kabul eden görüşleri reddetme eğilimindedir. Çevre sorunları ile mücadelede, mevcut ekonomik ve toplumsal yapıda reform yapılmasını

² Binyıl Kalkınma Hedefleri; "aşırı yoksulluğu ve açlığı ortadan kaldırmak", "herkes için evrensel ilköğretim sağlamak", "cinsiyet eşitliğini ve kadını güçlendirmek", "çocuk ölümlerini azaltmak", "anne sağlığını iyileştirmek", "HIV/AIDS, sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele etmek", "çevresel sürdürülebilirliği sağlamak" ve "kalkınma için küresel bir ortaklık kurmak" (United Nations, 2001) şeklinde 8 ana hedeften oluşmaktadır. Binyıl Kalkınma Hedefleri ile ilgili detaylı bilgiler için bakınız, United Nations (2001); Ziai (2016); Servaes (2017) ve Senaratne (2017).

³ Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, literatürde Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri olarak da kullanılmaktadır. Bu çalışmada Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları şeklinde kullanılmasının nedeni, Türkiye'nin New York'ta düzenlenen Birleşmiş Milletler Yüksek Düzeyli Siyasi Forumu'nda 2. Gönüllü Ulusal Gözden Geçirme (VNR) raporunu sunduğu 15 Temmuz 2019 tarihinden itibaren, Türk Hükümeti ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından "Sustainable Development Goals"un Türkçe çevirisi olarak "Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri" yerine "Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları"nın ve "alt hedefler" yerine "hedefler" kavramının kullanılmaya başlanmasıdır (UNDP Türkiye, 2019).

yeterli gören yaklaşım, değişim ihtiyacının farkında olmakla birlikte, ne çevreyi ne de toplumu aşılamayacak sorunlarla karşı karşıya görmez ve karar verme süreçleri ile toplumsal güç ilişkilerinde herhangi bir değişiklik talep etmez (Hopwood vd., 2005: 42-45). Karbon emisyonunu azaltan, enerji tasarrufu sağlayan ve daha az atık ortaya çıkaran teknolojik gelişmelerin yanında çevresel yönetim, yeşil ekonomi ve döngüsel ekonomi gibi anlayışları da benimseyen reformist yaklaşımlar (Huckle, 2010: 138; Huckle, 2012: 852-855; Lu vd., 2016: 28), ekososyalistler tarafından mevcut güç ve çıkar ilişkilerinin devam ettirilmesi ya da kapitalizmin yeşilleştirilmesi (Huckle, 2009: 16) olarak değerlendirilmektedir. Reformist düşüncenin aksine, çevre sorunlarını doğa ve insan ilişkisi ekseninde genellikle K. Marx ve F. Engels'in yazıları üzerinden okumaya çalışan ekososyalistler, hem çevre krizinin hem de adaletsizliğin üstesinden gelebilmek için maddi koşulların ve sosyal yapının dönüşümünü kapitalizmin ortadan kaldırılması ile eşdeğer görmektedirler (Hopwood vd., 2005: 46; Lu vd., 2016: 28). Bununla beraber temelde yöntem ve uygulama farklılıklarına sahip olsa da, ekososyalizm ve SKA'nın ulaşmak istediği nihai sonuçlar arasında birtakım uyumlu noktalar söz konusudur. Bir başka deyişle, SKA ve ekososyalizm çevre sorunları ile mücadelede farklı temellerden beslenmesinin ve paradigmalara dayanmasının yanında, beklenen sonuçlar noktasında ortak paydada buluşturulabilmektedir.

Bu çalışmanın amacı, ekososyalizm ve SKA'nın ulaşmak istediği çevre ile uyumlu ekonomik ve toplumsal yapının benzer yönlerinin olup olmadığının ortaya koyulmasıdır. Çalışmada, 2015-2030 yılları arasında, çevresel, ekonomik, toplumsal ve kültürel birçok alanda dönüşüm sağlama amacıyla gündeme alınan SKA'ların, benzer dönüşümleri hedefleyen ekososyalist düşünce içinde daha önce tartışılıp tartışılmadığına cevap aranmıştır. Belirlenen çalışma amacı ve sorusu ekseninde, ekososyalizm ve SKA ile ilgili daha önce yapılmış araştırmalara ve kaynaklara ulaşılabilmesi adına literatür araştırması yapılmıştır. Bu araştırma, ulusal (Asos İndeks ve TR Dizin) ve uluslararası (ScienceDirect, Taylor & Francis, Web of Knowledge, JSTOR, Springer, Wiley ve Emerald) veri tabanlarında "sosyalizm (*socialism*)", "ekososyalizm (*ecosocialism*)", "ekososyalist toplum (*ecosocialist society*)", "sürdürülebilir kalkınma (*sustainable development*)", "Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri/Amaçları (*Sustainable Development Goals*)", ekososyalizm ve sürdürülebilir kalkınma (*ecosocialism and sustainable development*)" anahtar kelimeleri ekseninde gerçekleştirilmiştir. Ulaşılan kaynakların incelenmesi sonucunda, çalışma kapsamında öncelikle ekososyalizm ve SKA'nın genel hatları ile açıklanmasının uygun olacağı düşünülmüş ve her iki konu teorik bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Ardından SKA'nın genel mantığı ile ekososyalizmin temel düşünceleri arasındaki örtüşme ve SKA'da yer alan amaç ve hedefler özelinde bir değerlendirme yapılmıştır.

2. Ekososyalizm

Mevcut kapitalist sistemin üretim artışı ve kâr arayışı, hava kirliliğinin artması, içme suyunun kirlenmesi, kutuptaki buzulların erimesi, küresel ısınmanın şiddetlenmesi, ozon tabakasının incelmeye başlaması ve tropik yağmur ormanlarının yok olması gibi sorunlara yol açmaktadır (Löwy, 2005: 15). Bununla beraber, hâkim ekonomik sisteme içkin olan krizlerin aşılması adına yürütülen ekonomik faaliyetler, medeniyetin doğal temellerini yok edebilecek ekolojik bir kriz yaşanmasına neden olmaktadır (Kovel, 2014: 10). Bütün insanlığı etkileyen bu sorunların çözümünde, ekososyalizmin ekoloji ile sosyalizmi birleştiren bakış açısı, yeni bir başlangıç için önemli fırsat sunmaktadır. Bir başka deyişle, kapitalist üretim tarzının yol açtığı ekolojik krizlerin çözülmesinde ekososyalizm yeni bir başlangıç noktası olabilecek çözümler içermektedir (Kovel, 2008: 7). Bu bağlamda ekososyalizm, ekolojik sorunların kapitalizme meydan okumadan çözülemeyeceğini ve çevreye saygı duymayan sosyalizmin de değersiz olduğunu savunan, sosyalizm ve ekolojiyi birbirine bağlayan (Wall, 2010) ve 1970'li yıllarda ortaya çıkmış yeni bir politik alternatiftir (Fernandes, 2020: 138).

Ekososyalizm, çevre sorunları ve çözümlerine ilişkin değerlendirmelerde genellikle Marksist analize başvurur ve diğer çevreci hareketlerden farklı olarak dini fikirlerden uzak durmaya çalışır (Heywood, 2007: 343). Ekososyalizmde, çevre sorunlarından söz ederken K. Marx'ın *metabolizma* ve *metabolik çatlak/layrık/yarık* (*metabolic rift*) kavramına sıklıkla başvurulur. Marx, metabolizma kavramını "doğa ve

toplum arasında insan emeğiyle kurulan metabolik etkileşimi” ve “kapitalizm tarafından meydana getirilen ve yabancılaşmış bir biçimde yeniden üretilen karmaşık, dinamik ve bağımsız ihtiyaçlar ve ilişkiler kümesini” anlatmak için kullanmıştır (Foster, 2001: 213). Marx’ın, doğa ile toplum arasındaki ayrışmanın kapitalizmden kaynaklandığını ileri sürdüğü metabolik çatlak fikri (Molyneux, 2020: 30), 19. yüzyıldaki toprak krizine dayanmaktadır (Foster vd., 2010). Marx, Justus von Liebig’in çalışmalarından yola çıkarak toprak besleyicilerinin (nitrojen, fosfor ve potasyum) topraktan koparılarak suyu ve havayı kirleteceğini ve işçilerin sağlığını bozacağına, üstelik bu sorunların binlerce mil uzaklıktaki alanlarda da ortaya çıkacağına işaret etmiştir. Toprağın besin dengesinde meydana gelen bozulmanın ekosistemlerin kendini yenileme kapasitesini baltaladığını belirten Marx, gelecek nesiller için çevresel sürdürülebilirliği sağlamanın yolu olarak toprak metabolizmasının eski haline getirilmesini savunmuştur (Foster vd., 2010). Bu çerçevede, Marksist metabolik çatlak analizinin ekonomik büyüme ile sürdürülebilir yaşam değerleri arasındaki çatışmaya bütüncül bir boyut kazandırarak açıklamaya çalıştığı belirtilmelidir (Burkett, 2006: 43). Buna ilaveten, kent ve kırsal ayrımı, toprak bozulması, çarpık kentleşme, işçi sağlığının bozulması, toksik atıklar, kırsal yoksulluk, doğal kaynakların tükenmesi, nüfus artışı ve kıtlık gibi çevresel sorunlar, Marx ve Engels tarafından dile getirilmiştir (Foster, 2012: 28).

Sosyalizmde önemli bir kavram olan yabancılaşma, insan ve doğa ilişkisi için de ayrıca önem taşımaktadır. Kapitalizm bireyi doğaya yabancılaştırırken her ikisini de kontrolü altına almıştır. Ekosozyalizm, insanın doğa karşısındaki üstünlüğünü reddederken, ilkel toplumlarda örneği bulunan insan doğa ilişkisinin benzerini yeniden kurmaya çalışır (Sezer, 2015: 111). Bu noktada, insanı doğanın bir parçası, ihtiyaçlarının belirleyicisi ve karşılayıcısı olarak gören ekosozyalizm, hem kapitalizmden hem de klasik sosyalizmden ayrılmaktadır (Sezer, 2015: 125).

Marx ve Engels’in görüşleri ile klasik sosyalizmin çevre ve insan ilişkisine yönelik açıklamalarından yola çıkılarak doğal dünyanın zarar görmesinin temelinde, sanayileşme ve kapitalizmin kâr anlayışının olduğu görülmektedir. Böylece kapitalizm sadece sınıf çatışmasının değil, aynı zamanda doğal çevrenin bozulmasının da kaynağıdır. Kapitalizm hem insana hem de doğal çevreye kaynak gözüyle baktığı için her ikisini de istismar etmekte ve bugün karşılaşılan çevre sorunlarının temelinde yer almaktadır (Heywood, 2007: 343).

Tarihsel materyalist analize başvuran ekosozyalizm, çevresel açıdan sürdürülemez gelişmenin kapitalizme içkin olduğunu, bu nedenle ilkini sona erdirmek için ikincisinin kaldırılması ve yerine sosyalizmin gelmesini savunur (Pepper, 2010: 34). Bir başka ifadeyle, ekosozyalist bakış açısına göre, günümüzde yaşanan çevre sorunlarının temel nedeni kapitalizm olduğu için bu sorunlarla mücadele edebilmek adına öncelikle kapitalist sistemin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu bağlamda ekosozyalizm, sosyalizm ile ekolojinin füzyonuna dayanan bir düşünce demetini ifade etmektedir (Albritton, 2019: 5). Löwy’e (2002: 127) göre, ekolojinin sosyalist düşünceye en büyük katkısı, mevcut üretim ve tüketim tarzının gezegeni tehdit eden sorunların kaynağında yer aldığına anlaşılması ve radikal bir medeniyet değişiminin kaçınılmazlığını göstermesidir.

Çevre sorunlarının temelinde kapitalizmi yerleştiren ekosozyalist düşünce, aşağıda verilen iki temel argümana dayanır. Bu argümanlar (Löwy, 2005: 18-19):

- Sermaye, kâr ve metalaşmaya dayanan sınırsız sermaye birikimi, kaynak israfı, ihtiyaç dışı ve lüks tüketim ile çevresel yıkıma dayanan kapitalist üretim ve tüketim tarzının devamlılığını sağlamak.
- Kapitalist ilerlemenin devam etmesi ve piyasa ekonomisine dayalı bir uygarlığın genişlemesi, dünyanın çoğunluğunun daha az tükettiği bu acımasız (adaletsiz) biçim altında bile, insan türünün hayatta kalmasını orta vadede doğrudan tehdit etmektedir. Dolayısıyla doğal çevrenin korunması hümanist bir zorunluluktur.

Görüldüğü üzere ekososyalizm, sosyalizmin ilkelerinin çevre sorunlarına uygulanmasına dayanan hümanist bir anlayıştır (Pepper, 2003: 232; Huan, 2010: 3). Ekososyalizm açısından önemli olan insan ihtiyaçlarının ekosistemle uyumlu bir şekilde karşılanmasıdır. Bununla beraber ekososyalizm insan ve doğa ilişkisini kapitalizm ve çevre merkezilikten farklı bir biçimde yeniden kurgular. Bu düşünceye göre, insan ve doğa ilişkisi ne kapitalizmde olduğu gibi insanın üstünlüğüne ne de çevre merkezilikte olduğu gibi salt eşitliğe dayanır. Ekososyalizmde insan ve doğa ilişkisi, tüm topluluk üyelerinin yararı için doğanın korunması ve akıllıca yönetilmesi esaslarında temellendirilir (Pepper, 2010: 234). Nitekim Kovel (2007: 243), emeğin özgürce örgütlenebilmesine imkân veren üretim biçiminin çevre merkezli ve bunun da ekososyalizm olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda ekososyalizm, insan ihtiyaçlarının karşılanabilmesi ve çevresel açıdan sürdürülebilir bir üretim döngüsünün oluşturulabilmesi için ekonomik sistemin demokratik kontrolünü sağlayan, uzun vadeli sosyal ve ekonomik çözümler ileri sürmektedir. Çözümler konusunda ekososyalist düşünce içinde çeşitli farklılıklar olsa da, temel ihtiyaç ve hizmetlerin toplum tarafından yaratılan ekonomik servet aracılığıyla finanse edilmesi noktasında bir birleşme söz konusudur (Eckersley, 1992: 132). Farklı bir anlatımla ekososyalizm, bir yandan liberal düşüncenin piyasaya verdiği önemin, diğer yandan bürokratik devlet egemenliğinin aksine, hem devletin hem de piyasanın topluma tabi kılınmasını savunur (Pillay, 2020: 390).

Ekososyalizm çevre sorunlarının çözümünde piyasa merkezli yaklaşımları eleştirir ve ekonomik kalkınmayı kapitalist ve sömürgeci anlayıştan kurtarabilmek adına iyi yaşam nosyonunu niceliksel değişkenler yerine, niteliksel değişkenler ekseninde ele alır (Fernandes, 2020: 139). Bu bakış açısına göre, çevre sorunlarıyla mücadelede başvurulacak yol teknokratik ve otoriter çözümler sunan ekolojik yeniden yapılanma (ekolojik modernizasyon) değil, ekososyalist bir devrim ve/veya modernizasyondur (Gorz, 2012: 54). Ekososyalist düşünce, ekolojik modernizasyon ile ilişkilendirilebilecek yeşil ekonomi/kapitalizm ve sürdürülebilir kalkınma gibi düşünceleri, kapitalist sistemin yeşile boyanarak aslında kendisine içkin özelliklerin devam ettirilmesine yönelik bir çaba olarak gördüğü için reddetmektedir (Turhan ve Atay, 2015: 143). Marksist analizlere dayanan ekososyalizm için çözüm kapitalist sistemin feshedilmesidir (Ünver, 2017: 13). Ekososyalist düşüncenin özelde iklim değişikliği genelde ise çevre sorunlarının çözümüne yönelik bakış açısının kapitalizmin sosyalizmle değiştirilmesi bağlamında devrimci bir nitelik taşıdığı belirtilmelidir (Fernandes, 2020: 142). Çevre sorunlarının çözüme kavuşturulması amacıyla başlatılacak ekososyalist modernizasyonun özellikleri aşağıda sıralanmıştır (Schwartzman, 2009: 27-30; Löwy, 2005: 19-21):

- Çevre politikalarında önleme ve ihtiyat ilkelerinin uygulanması,
- Teknolojinin kaydılaştırılması ve modern bilgi teknolojilerinin küresel kullanımının sağlanması,
- Yeşil şehirlerde nüfus yoğunluğunun azaltılması,
- Sürdürülebilir altyapıların oluşturulması,
- Sivilleşmenin (demilitarisation) sağlanmasıyla birlikte insan ve doğal kaynakların serbestleştirilmesi ve çatışmaların çözümünde demokratik yönetişimin sağlanması,
- Ücretsiz veya ucuz toplu taşıma hizmetlerinin sunulmasıyla birlikte ulaşım ihtiyacının karşılanmasında özel araç kullanımının azaltılması,
- Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası tarafından Güney ülkelerine uygulanan borç sistemi ve neoliberal yapısal reformların reddedilmesi ve kitlesel işsizliğin, sosyal koruma hizmetlerinin aşınmasının ve doğal kaynakların ihraç edilmesinin engellenmesi,
- Kapitalist işletmelerin kâr arayışı nedeniyle yol açtığı hava, su ve gıda kirliliğine karşı halk sağlığının savunulması ve öncelikli politika haline getirilmesi,
- İşsizlik sorunun çözüme kavuşturulabilmesi için çalışma saatlerinin kısaltılması ve boş zamanların mal/sermaye birikimine tercih edilmesi.

Yukarıda kuramsal olarak ele alınan ekosozyalizm, 21. yüzyıla gelindiğinde “Uluslararası Ekosozyalist Manifesto (2002)”, “Belem Ekosozyalist Bildirgesi (2009)”, “İlk Manifesto: Ekosozyalizm Üzerine 18 Tez (2012)” ve “Lima Ekosozyalist Bildirgesi (2014)” gibi gelişmeler (Löwy, 2015; Sezer, 2015: 131) ekseninde küresel ve tek sesli bir anlam kazanmaya başlamıştır. Bu gelişmeler bir bütün olarak ele alındığında, ekosozyalizmin; sosyalizmden bağımsız bir niteliğinin bulunmadığı, kapitalizm ve diğer çevreci yaklaşımların tek ve vazgeçilmez alternatifini temsil ettiği, somut, radikal ve kamu yararına öncelik veren bir paradigmayı simgelediği, yeşil kapitalizmin bir aldatmacayı yansıttığını ve liberal anlaşmaları eleştiren evrensel bir mücadele olduğu (Löwy, 2015; Sezer, 2015: 131-137) noktaları ön plana çıkmaktadır.⁴

Ekosozyalizm, sosyalizmden devraldığı düşünsel mirasla çevre sorunlarının temelini kapitalist üretim biçimini yerleştirmekte ve çözüm olarak da, bu sistemin ortadan kaldırılmasını ve çevreyi dikkate alan sosyalizme geçişi önermektedir. Kapitalizmin feshedilmesiyle birlikte, genelde sosyalist özelde ise ekosozyalist toplumlarda, mevcut ve gelecekte karşılaşılabilecek muhtemel çevre sorunlarının ortadan kalkacağı ileri sürülmektedir. Bu bakış açısına göre, sosyalist ilkeler ekseninde inşa edilen ülkelerde ve topluluklarda (örneğin Sovyet Rusya) çevre sorunlarının yaşanmaması gerekmektedir (Ökmen, 2000: 21). Fakat Sovyet Rusya’da hava, su ve toprak gibi çevresel unsurların ortak/serbest mal olarak görülmesi, bireylerin ve üreticilerin doğal kaynakları koruması için herhangi bir teşvik yaratmamıştır (Henry ve Douhovnikoff, 2008: 439). Ayrıca 1920-1950 döneminde, doğanın devlet için doğal kaynak sunduğuna yönelik inanış, yoğun bir sanayileşme sürecini beraberinde getirmiştir (Venovcevs, 2021). Dahası 1986’da Çernobil’de yaşanan nükleer santral kazası (Henry ve Douhovnikoff, 2008: 439), Don Vadisindeki hava ve Volga Nehrindeki su kirliliği (Ökmen, 2000: 21), Sovyet Rusya döneminde yaşanan çevresel tahribatın boyutlarını gözler önüne sermiştir. Bu bağlamda, insanların maddi gereksinimlerini karşılamayı amaçlayan sosyalizmin, ortaya çıkan çevresel yükler açısından kapitalizmden çok da farklı olmadığını söylemek mümkündür (Kılıç, 2008: 77-78). Günümüzde çevre sorunları ile mücadelede, devletlerin siyasal ve ekonomik sistemlerinden ziyade pragmatik çözümlere odaklanan ve çeşitli hukuki yaptırımlar getiren kurallar (çevre politikasının idari araçları) ve piyasa ekonomisine dayanan araçların (çevre vergileri, kirlilik izinleri piyasası vb.) yoğun bir şekilde kullanıldığını ve çeşitli başarıların elde edildiğini söylemek mümkündür. Örneğin, He vd. (2019), İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatına (OECD) üye devletlerde uygulanan enerji vergilerinin (bir tür çevre vergisi), çevre koruma teknolojilerinin ve buna uygun endüstriyel yapılanmanın enerji tüketiminde verimliliği artırdığını ortaya koymuştur. Çevre sorunlarının çözümü noktasında radikal önerilerin yanı sıra, çeşitli kuralların benimsenmesi, uygulanması ve denetlenmesinin de önemli faydalar sunacağı gözden kaçırılmaması gereken bir husustur. Bu bağlamda, çevre sorunlarını kapitalist sistemle özdeşleştiren ekosozyalist yaklaşımın, günümüz ekonomik ve siyasal sistemlerini de dikkate alan çözümler sunmasının ekosozyalizmi daha gerçekçi bir düşünce bütününe dönüştüreceği belirtilmelidir.

Özetle ekosozyalizm, paranın üstünlüğü ve reklamın yarattığı yapay tüketim alışkanlıkları ile çevreye zarar veren sınırsız meta üretiminin ötesinde, alternatif yaşam biçimine dayanan bir medeniyete geçiş arzudur (Löwy, 2002: 131). Çevre sorunlarının çözümünde ve sürdürülebilirliğin sağlanmasında yeni bir ekonomik ve toplumsal yapı öneren ekosozyalizmin bütüncül bakış açısı, çevre, ekonomi ve toplumsal alanda yaşanan pek çok gelişmeye uyarlanabilecek argümanlar sunmaktadır. Bu bağlamda, 2030 Gündeminin temelinde yer alan SKA’nın ekosozyalizm ile uyumlu noktalarının tespit edilmesine geçilmeden önce, SKA ile ilgili birtakım genel bilgilerin verilmesi gerekmektedir.

3. SKA

Mevcut üretim ve tüketim sisteminin hammadde ve enerji kaynaklarını yoğun bir şekilde kullanması (Collado-Ruano, 2018: 28), küresel ısınma, su, toprak ve katı atık kirliliği gibi çevre sorunlarının yaşanmasına neden olmuştur. Karşılaşılan çevre sorunlarının çözülebilmesi ve daha sürdürülebilir üretim ve tüketim kalıplarının oluşturulabilmesi adına BM, 1970’li yıllardan itibaren yoğun bir çaba harcamıştır.

⁴ Söz konusu gelişmelere ait daha detaylı açıklamalar için bakınız, Löwy (2015) ve Sezer (2015).

BM, düzenlediği konferanslar (1972 Stockholm Konferansı, 1992 Rio Konferansı, 2002 Johannesburg Konferansı ve 2012 Rio+20 Konferansı) aracılığıyla ülkelerin ve küresel örgütlerin (Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu vb.) çevre ve sürdürülebilirlik konularında karşılaştıkları zorlukların üstesinden gelmesine yönelik çeşitli politikalar oluşturulmasında kilit bir öneme sahiptir (Bebbington ve Unerman, 2018: 4). Ayrıca BM öncülüğünde düzenlenen konferanslar ve anlaşmalar, sürdürülebilir kalkınma konusunda işbirliğinin artması ve daha yaşanılabilir bir dünya oluşturulmasında gerekli eylemlerin belirlenmesini sağlamaktadır (Salvia vd., 2019: 841). BM'nin sürdürülebilir kalkınma konularında önemli bir aktör olmasının temeli, kavramın küresel ve kurumsal düzeyde tanımlanması konusundaki öncü rolüne dayanmaktadır. Bir diğer deyişle, sürdürülebilir kalkınma kavramı tarihsel olarak BM Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun Ortak Geleceğimiz (Brundtland Raporu-1987) başlıklı belgesinde somut bir şekilde ele alınmıştır (Caiado vd., 2018: 1277). BM'nin sürdürülebilir kalkınma konusundaki öncü ve düzenleyici konumu, 2015 yılında SKA olarak adlandırılan hedeflerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

2012 yılında BM öncülüğünde düzenlenen Rio+20 Konferansında, taraf devletler, kalkınmaya küresel düzeyde rehberlik edecek ve 2015'te aşamalı olarak sona erecek Binyıl Kalkınma Hedeflerinin (Millenium Development Goals) yerine geçecek sürdürülebilir kalkınmaya yönelik hedefler belirlenmesini kabul etmiştir (Giupponi ve Gain, 2017: 1884; Jayasooria, 2016: 20). Bu gelişme doğrultusunda 3 yıla yakın süren müzakereler neticesinde, BM'nin New York'taki Genel Merkezinde, 25-27 Eylül 2015 tarihlerinde toplanan üye devletler 2030'da ulaşılması gereken/istenilen SKA'yı kabul etmişlerdir (United Nations, 2015). Toplamda 17 amaç ve 169 hedeften oluşan SKA, yoksulluktan iklim değişikliğine, kentleşmeden eğitime kadar uzanan geniş bir yelpazede ekonomik, sosyal ve çevresel açıdan sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için bir yol haritası sunmaktadır (Nilsson vd., 2016: 320; Wu vd., 2018: 2389; Filho vd., 2018: 133). SKA, hedef belirlemeyi küresel bir politika haline getirmesi, kalkınma, ekonomi, insan hakları ve çevre ile ilgili kapsamın daha geniş ve bütüncül tutulması bağlamında üzerine inşa edildiği Binyıl Kalkınma Hedeflerinden farklılaşmaktadır (Jayasooria, 2016: 19; Biermann vd., 2017: 26; Gupta ve Vegelin, 2016: 434). BM üyeleri tarafından kabul edilen resmi bir bildiri ve tüm ülkelerde sürdürülebilirliği sağlamak için küresel eylem planı niteliğine sahip 2030 gündeminin ayrılmaz bir parçası olan SKA (Salvia vd., 2019: 842) Tablo 1'de 2030'a kadar ulaşılması gereken seçilmiş hedeflerle birlikte sunulmuştur.

Tablo 1: Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları⁵

Amaç No	Amaç	Hedef
1	<i>Yoksulluğa Son</i>	"Her tür yoksulluğu nerede olursa olsun bitirmek."
2	<i>Açlığa Son</i>	"Açlığı bitirmek, gıda güvenliğini sağlamak, beslenme imkânlarını geliştirmek ve sürdürülebilir tarımı desteklemek."
3	<i>Sağlık ve Kaliteli Yaşam</i>	"İnsanların sağlıklı bir yaşam sürmelerini ve herkesin her yaşta refahını sağlamak."
4	<i>Nitelikli Eğitim</i>	"Herkesi kapsayan ve herkese eşit derecede kaliteli eğitim sağlamak ve herkese yaşam boyu eğitim imkânı tanımak."
5	<i>Toplumsal Cinsiyet Eşitliği</i>	"Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak ve kadınların ve kız çocuklarının toplumsal konumlarını güçlendirmek."
6	<i>Temiz Su ve Sanitasyon</i>	"Herkesin suya ve sağlığlamaya erişimini sağlamak, suyun ve sağlığlamamanın sürdürülebilir yönetimini garanti altına almak."
7	<i>Erişilebilir ve Temiz Enerji</i>	"Herkes için erişilebilir, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerji sağlamak."
8	<i>İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme</i>	"Sürdürülebilir ve kapsayıcı ekonomik kalkınmayı, tam ve üretken istihdamı ve herkese insan onuruna yakışır işleri"

⁵ SKA içinde yer alan hedeflere ait göstergeler için bakınız, United Nations (2015) ve UNDP Türkiye (2019).

		sağlamak.”
9	<i>Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı</i>	“Dayanıklı altyapı inşa etmek, sürdürülebilir ve kapsayıcı sanayileşmeyi ve yenilikçiliği teşvik etmek.”
10	<i>Eşitsizliklerin Azaltılması</i>	“Ülkelerin içinde ve kendi aralarındaki eşitsizlikleri azaltmak.”
11	<i>Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar</i>	“Kentleri ve insani yerleşim alanlarını herkesi kucaklayan, güvenli, güçlü ve sürdürülebilir kılmak.”
12	<i>Sorumlu Üretim ve Tüketim</i>	“Sürdürülebilir tüketimi ve üretimi sağlamak.”
13	<i>İklim Eylemi</i>	“İklim değişikliği ve etkileri ile mücadele için acil olarak adım atmak.”
14	<i>Sudaki Yaşam</i>	“Okyanusları, denizleri ve deniz kaynaklarını sürdürülebilir kalkınma için korumak ve sürdürülebilir şekilde kullanmak.”
15	<i>Karasal Yaşam</i>	“Karasal ekosistemleri korumak, restore etmek ve sürdürülebilir kullanımını sağlamak, çölleşme ile mücadele etmek, toprakların verimlilik kaybını durdurmak ve geriye çevirmek ve biyoçeşitlilik kaybını durdurmak.”
16	<i>Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar</i>	“Sürdürülebilir kalkınma için barışçıl ve herkesi kucaklayan toplumları teşvik etmek, herkesin adalete erişimini sağlamak, her düzeyde etkin, hesap verebilir ve kapsayıcı kurumlar inşa etmek.”
17	<i>Amaçlar İçin Ortaklıklar</i>	“Sürdürülebilir kalkınma için küresel ortaklığın uygulama araçlarını güçlendirmek ve küresel ortaklığı yeniden canlandırmak.”

Kaynak: United Nations, 2015.

SKA bir bütün olarak incelendiğinde, 17 hedefin birbiriyle yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Politika alanları arasındaki bu karşılıklı ilişki SKA'lara yönelik bütüncül bir bakış açısını ve iş birliğini gerektirmektedir (Nilsson vd., 2018: 1490; Allen vd., 2018: 1454). Ayrıca SKA bağlamında ulaşılması istenen hedeflerin niteliksel ve kapsamlı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla taraf devletler her ne kadar hedefler konusunda uzlaşmış olsa da, uygulama konusunda özgür bırakılmışlardır. Bu perspektiften bakıldığında, yasal açıdan bağlayıcılık özelliğinin bulunmaması ve/veya devletlerin yorum ve uygulama konusunda farklı tercihlere yönelebilecek olması SKA'nın en önemli dezavantajlarından biridir (Biermann vd., 2017: 27). Özetle SKA, ekolojik sınırları dikkate alarak çevrenin korunması ile sosyo-ekonomik kalkınmayı uzlaştırmak için tasarlanan resmi bir belgedir (Zeng vd., 2020: 795; Wackernagel vd., 2017).

Rio+20 Konferansının bir diğer önemli gündem maddesini *yeşil ekonomi* kavramı oluşturmuştur. Konferansta sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğun ortadan kaldırılması bağlamında tartışılan kavram (United Nations, 2012: 14), sosyal eşitlik sağlayarak insanların refahını artıran, ekolojik kısıtlılar ve çevresel riskleri büyük oranda azaltan bir ekonomik anlayışı yansıtmaktadır (United Nations Environment Programme, 2011: 2). Yeşil ekonomi anlayışı, karbon emisyonlarının ve çevresel kirliliklerin azaltılması, biyolojik çeşitliliğin korunması, istihdam ve gelir artışı sağlanması, enerji ve doğal kaynak kullanımında etkinliğin ve verimliliğin tesis edilmesi gibi değişkenlere dayanmaktadır (United Nations Environment Programme, 2011: 2). Bu bağlamda yeşil ekonomi, sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşılabilirliği adına, somut uygulamaları içeren bir yol haritası niteliğindedir (Özçağ ve Hotunluoğlu, 2015: 314). Dolayısıyla yeşil ekonomi anlayışı, SKA'da ulaşılması istenen hedefler ve göstergeler için eylem temelli bir vizyon sunmaktadır.

Çevre ile uyumlu bir ekonomik ve toplumsal yapının oluşturulması amacına hizmet eden SKA'ların kendisinden beklenen sonuçlara ulaşabilmesi, ekonomik ve toplumsal alanda köklü değişikliklerin

yapılmasını gerektirmektedir. Bu açıdan bakıldığında, SKA ile ekososyalizm arasında bazı ortak noktaların tespit edilmesi mümkündür.

4. Ekososyalizm ve SKA Arasındaki Ortak Noktalar

Ekososyalizm, her ne kadar yeşil ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma gibi yaklaşımları kapitalist sistemin kendini devam ettirme çabası olarak yorumlayıp bu yaklaşımlara karşı çıksa da (Turhan ve Atay, 2015: 143), ekososyalizmin sürdürülebilir bir toplum yaratma yönündeki düşünceleri, SKA ile uyumlu noktaların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Ayrıca ekososyalizmin çevre sorunları ile mücadelede kapitalizmin ortadan kaldırılmasına yönelik bakış açısı, sürdürülebilir kalkınma düşüncesinin iktisadi sistemleri veri olarak ekonomi ile çevre arasında bir bağlantı kurma yönündeki talebi, diğer bir farklılık olarak belirtilmelidir. Burada söz konusu tartışmalara yer verilmeden SKA ile ekososyalizmin ulaşmayı amaçladığı toplumsal ve ekonomik dönüşüm süreçlerindeki benzer noktalar ele alınmıştır.

Ekososyalizm ve SKA, toplumları çevre ile uyumlu yaşamak yönünde dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Her iki anlayış da ekonomik, toplumsal ve çevresel açılardan yeni bir yaşam tarzının benimsenmesi ve politikaların bu doğrultuda yeniden şekillendirilmesini talep etmektedir. SKA kapsamında belirlenen 17 amaca ulaşılması, çeşitli uygulamaların hayata geçirilmesine bağlıdır. Bu uygulamalar; “cinsiyet, sosyal ve ırk gibi eşitsizlik kaynaklarının ortadan kaldırılması”, “yüksek gelirli ülkelerden düşük gelirli ülkelere doğru sağlanacak mali ve teknolojik yardımlar”, “gelir düzeyi yetersiz olan kişilerin su, gıda ve ilaç gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması” ve “ulusal ve sektörel planlara çevresel kaygıların entegre edilmesi” şeklindedir (Caiado vd., 2019: 1282). SKA açısından önem taşıyan bu uygulamalar, ekososyalist düşünce içerisinde daha önce tartışılan konulardır. Örneğin Pepper (2010: 234), toplumsal faydanın sağlanabilmesi adına doğanın korunması ve akılcıca yönetilmesi gerekliliğini ekososyalist insan ve doğa ilişkisinin temeline yerleştirir. Eckersley (1992: 132), ekososyalist sistemde bireylerin temel ihtiyaçlarının toplum tarafından üretilen ekonomik değer aracılığıyla finanse edileceğini belirtmektedir. Löwy (2005: 21) ise, çeşitli üretim faaliyetlerinden kaynaklanan kirlilikler karşısında halk sağlığının korunmasının öncelikli politika olarak belirlenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda, SKA’dan beklenen başarının gerçekleştirilmesi adına uygulanması gereken politikalar ile ekososyalizmin ulaşmayı hedeflediği toplumsal yapı arasında bir paralellik olduğu görülmektedir.

SKA ile ekososyalizm arasındaki genel uyumun yanı sıra SKA’da yer alan amaç ve hedefler ile ekososyalist toplum ideali arasında da birtakım bağlantılar mevcuttur. Ekososyalist toplum, su, gıda, barınma ve giyecek gibi temel ihtiyaçlara yönelik bir toplum olmasının yanında sağlık, eğitim, kültür, ulaşım ve sanitasyon hizmetlerinin sağlanmasını da kapsayan bir topluma dönüşümü arzulamaktadır (Betto ve Löwy, 2010: 97). Bu dönüşüm aynı zamanda, SKA’nın 1., 2., 3., 4. ve 6. amaçlarında yer alan “yoksulluğa son”, “açlığa son”, “sağlıklı ve kaliteli yaşam”, “nitelikli eğitim” ve “temiz su ve sanitasyon” amaçları ile bağlantılıdır. Şöyle ki, insanların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için ihtiyaç duydukları besinlerin ekososyalist sistemde kendilerine sağlanacak olması, SKA’nın 2. amacı içerisinde yer alan “açlığın sona erdirilmesi ve gıdaya erişimin güvence altına alınması” hedefine hizmet etmektedir. Bununla beraber sunulan eğitim, sağlık, ulaşım, kültür ve sanitasyon hizmetleri de bireylerin yoksulluklarını ortadan kaldırma amacı ile uyumlu olduğu gibi, bireylerin sağlık ve nitelikli eğitim alma haklarının bulunması, yaşam kalitesinin artırılmasına yönelik pozitif bir katkı sunmaktadır.

SKA’nın 7. amacı olan “erişilebilir ve temiz enerji” başlığı ile ekososyalizm arasında da bağlantılar mevcuttur. Betto ve Löwy (2010), fosil yakıtlara dayanan kapitalist enerji sektörünün hem tehlikeli ve zehirleyici etkilere sahip hem de iklim değişikliğinin temel nedeni olduğunu belirterek ekososyalist alternatifin rüzgar, su ve güneş gibi çevreci ve yenilebilir enerji kaynaklarına dayandığını ileri sürmüşlerdir. Kirby ve O’Mahony (2018: 253-254) ise, ekososyalist dönüşümün sera gazı emisyonlarını azaltma bakımından piyasa merkezli çözümlere göre daha avantajlı olduğunu belirtmişlerdir. Benzer bir şekilde Smith (2019: 175), küresel ekolojik krizin temelini, üretim araçlarının özel mülkiyeti, kâr maksimizasyonu ve piyasa rekabeti ile ilişkilendirerek ekonominin yeniden örgütlenmesi ve yapılandırılmasını; iklim krizinin derinliği ve aciliyeti karşısında ekososyalizme geçişin önemini ortaya

koymuştur. Enerji sektörüne ilişkin ekosozyalist dönüşümün daha temiz enerji kaynaklarına yönelik olduğu görülmektedir. Bu dönüşümle beraber azaltılacak sera gazı emisyonları, “iklim eylemi- iklim değişikliği ve etkileri ile mücadele için acil adımlar atmak- (13. amaç)” için de çözüm sunmaktadır. Bir başka ifadeyle, ekosozyalist toplumun enerji konusundaki yaklaşımı, temiz enerji kaynaklarına yönelerek yeşil ekonomiye geçişin sağlanması ve iklim değişikliği ile mücadele için gerekli adımların atılması açısından da çözüm önerisine sahiptir. Bu çözüm önerileri, hem SKA’nın 7. hem de 13. amacıyla benzerlik göstermektedir.

SKA içerisinde yer alan “barış, adalet ve güçlü kurumlar” başlığını taşıyan 16. amaç ile ekosozyalizm arasında benzer noktalar söz konusudur. Ekosozyalist toplum, insanların karar alma ve uygulama süreçlerine katıldığı, aşağıdan yukarıya doğru katılımcı demokrasi yapısına dayanan ve kendi kendisini yöneten bir toplumdur. Ekosozyalizmin, sosyalizmden bağımsız bir niteliğinin bulunmadığı (Löwy, 2015; Sezer, 2015: 131-137) dikkate alındığında, üretim ilişkilerinin belirlenmesinin ve yönetim fonksiyonlarının kullanılmasının toplum tarafından oluşturulan devlet eliyle yürütüleceği ifade edilmelidir. Bu yönetim yapısı zorunlu olarak doğrudan ve temsili demokrasiyi içerir (Devine, 2017: 41). Ayrıca sivilleşmenin sağlanması yoluyla insanın özgürleştirilmesi ve çatışmaların çözümünde demokratik yönetim ilkelerinin uygulanması ekosozyalizm açısından istenen bir durumdur (Schwartzman, 2009: 29-30). Ekosozyalizmin çatışmaların çözümünde demokratik ilkeleri önceleyen anlayışı, çevre sorunları başta olmak üzere diğer anlaşmazlıklara da uygulanarak barış ve sürdürülebilirliği sağlayabilecek bir bakışı yansıtmaktadır. Bu bağlamda, SKA’nın 16. amacı ile ekosozyalizmin demokrasi ve barışa verdiği önem arasında bir örtüşme olduğu belirtilmelidir.

Ekosozyalizmin yeşil şehirlerin ve sürdürülebilir altyapıların oluşturulması, toplu taşıma sistemlerinin geliştirilmesi yoluyla bireysel araç kullanımının azaltılması ve çalışma saatlerinin azaltılarak işsizlik sorununun çözümüne yönelik (Schwartzman, 2009: 27; Löwy, 2005: 21) önerileri, SKA’nın “insana yakışır iş ve ekonomik büyüme (amaç 8)”, “sanayi, yenilikçilik ve altyapı (amaç 9)”, “sürdürülebilir şehirler ve topluluklar (amaç 11)” ile uyumludur. Ayrıca yeşil şehirlerin oluşturulması ve toplu taşımaya ekosozyalizm tarafından verilen önem, yeşil ekonominin ve SKA’nın enerji ve iklim değişikliği ile ilgili amaçlarına ulaşma konusunda da katkı sunabilecek bir niteliktedir.

Eşitlikçi bir anlayışa dayanan ekosozyalizm, toplum tarafından yaratılan zenginliğin dünya çapında yeniden dağıtılması ve kaynakların ortak bir şekilde geliştirilmesini hedeflemektedir (Löwy, 2016: 24-25). Ekosozyalizmin sosyalizmden devraldığı bu eşitlikçi anlayışın sırasıyla SKA 5 ve 10’da düzenlenen “toplumsal cinsiyet eşitliği” ve “eşitsizliklerin azaltılması” amaçları ile uyum içerisinde olduğu ifade edilmelidir.

Demokratik, eşitlikçi ve tüketime kısıtlamalar getirebilen bir iktisadi sistem, tüketimin azaltılmasını sağlayarak sunduğu sade yaşam tarzı ile kapitalizm tarafından aşındırılan insan-doğa ilişkisinin yeniden kurulması anlamına gelecektir (Foster, 2012: 71). Tüketimin temel ihtiyaçlar üzerinden kurgulanmasına dayanan ekosozyalist yapı, aynı zamanda üretimin de ihtiyaçlara odaklanmasına yol açacak ve kâr maksimizasyonuna dayanan aşırı üretim kalıpları terk edilecektir. Başka bir deyişle, üretim ve tüketimde yaşanan/yaşanacak ekosozyalist dönüşüm, çevre üzerinde daha küçük bir ekolojik ayak izi bırakılmasını taahhüt etmektedir (Freund, 2010: 118). Üretim ve tüketim kalıplarında yaşanması istenen bu dönüşüm, SKA’da yer verilen “sorumlu üretim ve tüketim (amaç 12)” ile benzer hedeflere odaklanmaktadır. Ayrıca ekosozyalist tarımsal üretimin ekolojik ilkeler ile uyumlu olduğu ve verim artışının yanında, yerel ekosistemler üzerindeki etkisinin de azaltılacağını ileri sürülmektedir (Foster, 2012: 73). Bu noktada, SKA’nın 14. (sudaki yaşam) ve 15. (karasal yaşam) amaçları ile ekosozyalist bakış açısının benzer hedeflerde bulunduğu vurgulanmalıdır.

Bir bütün olarak ele alındığında, yöntem, uygulama ve dayandığı temel değerler açısından aralarında büyük farklar bulunan SKA ve ekosozyalizmin çevre ile uyumlu, sürdürülebilir yeni bir ekonomik ve toplumsal yapının oluşturulması gerektiği noktasında birleştiği belirtilmelidir.

5. Sonuç ve Değerlendirme

Günümüz toplumları su, hava, toprak, atık kirliliği, iklim değişikliği, ozon tabakasının incilmesi ve tropik yağmur ormanlarının yok olması gibi çevre sorunları ile karşı karşıya kalmıştır. Marksist analiz temelinde çevre sorunlarına yaklaşan ekososyalizme göre bu sorunların temelinde kapitalist üretim süreci yer almaktadır. Ekososyalizme göre, kapitalizm bir yandan emeğin, öte yandan doğanın sömürülmesi anlayışına dayanmaktadır. Bu sorunların çözümü ise kapitalist sistemin ortadan kaldırılması ve yerine ekososyalist ekonominin ve toplumun inşa edilmesine dayandırılmaktadır. Ekososyalizmin başarıya ulaşım ulaşamayacağı ise, bu düşünce akımının küresel düzeyde uygulama şansı bulması ile ilişkilidir. Bir başka söylemle, ekososyalizmin çevre sorunlarını çözüme kavuşturup kavuşturamayacağı, tüm dünyada kapitalist sistemin feshedilip yerine sosyalist ilkeleri temel alan ekososyalist toplum ve ekonominin inşa edilmesine bağlıdır. Sosyalizm ve ekolojinin birlikteliği temelinden hareket eden ekososyalizm, çevrenin bütün toplum için korunmasına dayanan insan-doğa ilişkisi, bireysel ve toplumsal ihtiyaçların yine toplum tarafından üretilen ekonomik değer aracılığı ile karşılanması, üretim ve tüketim kalıplarının temel insani ihtiyaçlar ekseninde gerçekleştirilmesi, tarımsal etkinliklerde ekolojik ilkelerin hayata geçirilmesi ve sosyal adalet ve eşitliğe dayanan bir yapının oluşturulmasını savunmaktadır. Bu noktada, geçiş yapılması istenen ekososyalist toplum yapısı, tıpkı SKA'da olduğu gibi ekonomik ve toplumsal yapının çevre ile uyumlu bir modele dönüştürülmesi anlamına gelmektedir.

SKA, BM tarafından hazırlanan 2015-2030 yılları arasında çevre ile uyumun sağlanması adına ulaşılması istenen toplam 17 amaç ve 169 hedeften oluşan eylem temelli resmi bir belgedir. Belgede yer alan söz konusu amaçlar; yoksulluk ve açlığın sonlandırılması, eğitim ve cinsiyet eşitliğinin sağlanması, eşitsizliklerin ortadan kaldırılması, temiz enerji kaynaklarına erişimin sağlanması, iklim değişikliği ile mücadele edilmesi, ekosistemlerin korunması, üretim ve tüketim kalıplarının çevre ile uyumlu bir şekilde dönüştürülmesini içermektedir. Görüldüğü üzere SKA da, ekososyalizm gibi çevre sorunlarının çözüme kavuşturulmasında ekonomik ve toplumsal yapıların köklü bir biçimde değiştirilmesi anlayışına dayanmaktadır.

Ekososyalizm ve SKA, çevre krizinin çözümünde toplumsal ve ekonomik yapının değiştirilmesi/dönüştürülmesi noktasında birleşse de, aralarında çok önemli bir ayrım bulunmaktadır. Bu ayrım, ekososyalizmin toplumsal ve ekonomik alandaki dönüşümde kapitalizmin yıkılıp yerine sosyalizm temelinde inşa edilecek bir yapıyı; SKA'nın ise, çevre ile uyumun sağlanması yönünde köklü sistemsel değişimler/dönüşümler yerine, her devletin kendi ekonomik sistemi içerisinde belirlenen amaçlara ulaşmasını öngörmesi şeklindedir. Her devletin kendine özgü, coğrafi, kültürel, ekonomik, siyasi ve yönetsel özellikleri bulunduğu dikkate alındığında, SKA'nın hedeflere ulaşma bakımından ekososyalizme göre esnek ve uygulanması daha kolay değişimler talep ettiği belirtilmelidir. Buna rağmen, ekososyalizm ve SKA, çevre ile uyumlu ekonomik ve toplumsal yapıların oluşturulması bağlamında benzer taleplere sahiptir. Örneğin, SKA'nın ilk iki amacı olan yoksulluk ve açlığın sonlandırılması, ekososyalist toplumun temel ihtiyaçların ve hizmetlerin yine toplum tarafından yaratılan finansman ile sağlanması yönündeki önerisinin, SKA'nın ilgili amaçlar doğrultusunda ulaşmak istediği sonuçlarla benzer/uyumlu olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, çevre ile uyum içerisinde olan toplumsal ve ekonomik yapılara geçişi farklı yöntem ve sistemler ekseninde kurgulayan ekososyalizm ve SKA'nın ulaşılması istenen/beklenen sonuçlar açısından büyük oranda paralellik gösterdiği tespit edilmiştir.

Ekososyalizmin çevre sorunları ile mücadelede, kapitalizmin ortadan kaldırılıp yerine ekososyalist bir toplum inşa edilmesi yönündeki talebi, günümüzün hâkim ekonomik sistemi göz önünde bulundurulduğunda çok da mümkün görünmemektedir. Bir başka deyişle, kapitalizmin tüm dünyada ortadan kaldırılıp yerine ekososyalist bir düzenin inşa edilmesi, mevcut sosyo-ekonomik yapıyla bağdaşmamaktadır. Dolayısıyla ekososyalizmin teorik planda sunduğu düşüncelerin reel dünyada uygulanması zor bir düşünce akımı olduğu belirtilmelidir. Bununla birlikte, ekososyalizmin temel ihtiyaçlar ekseninde örgütlenen üretim biçimi, aşırı/lüks tüketimi engellemek istemesi ve sürdürülebilir yaşam alanlarının oluşturulmasına yönelik vurgusu gibi temel değerleri, çevre sorunları ile mücadelede

dikkate değer çabalar olarak görülmelidir. Çevre sorunlarının çözümüne duyulan acil ihtiyaç dikkate alındığında, kısa vadede, devletlerin sosyal, ekonomik ve siyasal yapılanmalarını dikkate alan pragmatik çözümlere yönelmesinin daha gerçekçi bir bakış açısı olacağı ifade edilmelidir. Bir bütün olarak değerlendirildiğinde, ekosozyalizm her ne kadar eleştirilebilecek olumsuz yanları bulunsa da, çevre ve ekosistemleri dikkate alan yeni bir dünya tasarımıyla bulunmasından ötürü değerli bir düşünce akımıdır. Bu akım kendinden önce gelen düşüncelerden etkilendiği gibi, kendisinden sonra gelecek yaklaşımları etkileme potansiyelini de taşımaktadır. Özetle, ekosozyalizmin kronolojik açıdan SKA'dan önce tartışılmaya başlandığı göz önünde bulundurulduğunda, ekosozyalist düşüncenin sürdürülebilir kalkınma yaklaşımında bir dönüşüme yol açtığını ileri sürmek mümkündür.

Literatür araştırması yöntemine dayandırılan bu çalışmada, ekosozyalizm ve SKA'nın yöntem ve beslenen temel değerler açısından belirgin farklılıklar taşıdığı; buna karşın ulaşılmaması istenen ekonomik, sosyal ve çevresel hedefler arasında ise benzerlikler bulunduğu tespit edilmiştir. İncelemenin sadece literatür üzerinden yapılması, ekosozyalizm ve SKA'nın uygulamada nasıl bir sonuç ortaya çıkaracağını görmeyi engelleyebilmektedir. Bu bağlamda, farklı araştırma yöntem ve tekniklerinin uygulanması ile elde edilecek sonuçlar, SKA ve ekosozyalizm arasındaki ilişkinin daha net bir şekilde açıklanmasına katkıda bulunacaktır.

Kaynaklar

- Albritton, R. (2019). *Eco-socialism for now and the future: Practical utopias and rational action*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Allen, C., Metternicht, G. ve Wiedmann, T. (2018). Initial progress in implementing the Sustainable Development Goals (SDGs): A review of evidence from countries. *Sustainability Science*, 13, 1453-1467. <https://doi.org/10.1007/s11625-018-0572-3>
- Bebbington, J. ve Unerman, J. (2018). Achieving the United Nations Sustainable Development Goals: An enabling role for accounting research. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 31(1): 2-24.
- Betto, F. ve Löwy, M. (2010). Ecosocialism and spirituality. *Capitalism Nature Socialism*, 21(2), 87-99. <https://doi.org/10.1080/10455752.2010.489675>
- Biermann, F., Kanie, N. ve Kim, R. E. (2017). Global governance by goal setting: The novel approach of the UN Sustainable Development Goals. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 26-27, 26-31. <https://doi.org/10.1016/j.cosust.2017.01.010>
- Burkett, P. (2006). Two stages of ecosocialism?. *International Journal of Political Economy*, 35(3): 23-45. <https://doi.org/10.2753/IJP0891-1916350302>
- Caiado, R. G. G., Filho, W. L., Quelhas, O. L. G., Nascimento, D. L. M. ve Avila, L. V. (2018). A literature-based review on potentials and constraints in the implementation of the Sustainable Development Goals. *Journal of Cleaner Production*, 198, 1276-1288. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.07.102>
- Collado-Ruano, J. (2018). Co-evolution in big history: A transdisciplinary and biomimetic approach to the Sustainable Development Goals. *Social Evolution & History*, 17(2), 27-41.
- Devine, P. (2017). Ecosocialism for a new era. R. Westra, R. Albritton ve S. Jeong (Eds.), *Varieties of alternative economic systems practical utopias for an age of global crisis and austerity* (s. 33-51) içinde. London and New York: Routledge
- Eckersley, R. (1992). *Environmentalism and political theory: Toward an ecocentric approach*. New York: UCL Press.

- Egute, T. O., Albrecht, E. ve Egute, K. A. (2019). From Stockholm to Paris: Four decades of sustainability in international law. M. Schmidt, D. Giovannucci, D. Palekhov ve B. Hansmann (Eds.), *Sustainable global value chains* (s. 63-84) içinde. Cham: Springer.
- Fernandes, S. (2020). Ecosocialism from the margins. *NACLA Report on the Americas*, 52(2), 137-143. <https://doi.org/10.1080/10714839.2020.1768731>
- Filho, W. L., Azeiteiro, U., Alves, F., Pace, P., Mifsud, M., Brandli, L., Caeiro S. S. ve Antje, D. (2018). Reinvigorating the sustainable development research agenda: The role of the Sustainable Development Goals (SDG). *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 25(2), 131-142. <https://doi.org/10.1080/13504509.2017.1342103>
- Foster, J. B. (2001). *Marx'ın ekolojisi: Materyalizm ve doğa*. (E. Özkaya, Çev.) Ankara: Epos Yayınları.
- Foster, J. B. (2012). *Marksist ekoloji*. (B. Baysal, Çev.) İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Foster, J. B., Clark, B. ve York, R. (2010). *The ecological rift: Capitalism's war on the earth*. New York: Monthly Review Press.
- Freund, P. (2010). Capitalism, time-space, environment, and human well-being: Envisioning ecosocialist temporality and spatiality. *Capitalism Nature Socialism*, 21(2): 112-121. <https://doi.org/10.1080/10455752.2010.489684>
- Giupponi, C. ve Gain, A. K. (2017). Integrated spatial assessment of the water, energy and food dimensions of the Sustainable Development Goals. *Regional Environmental Change*, 17, 1881-1893. <https://doi.org/10.1007/s10113-016-0998-z>
- Gorz, A. (2012). *Capitalism, socialism, ecology*. (M. Chalmers, Çev.) London: Verso.
- Gupta, J. ve Vegelin, C. (2016). Sustainable Development Goals and inclusive development. *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*, 16(3): 433-448. <https://doi.org/10.1007/s10784-016-9323-z>
- He, P., Sun, Y., Shen, H., Jian, K. ve Yu, Z. (2019). Does environmental tax affect energy efficiency? An empirical study of energy efficiency in OECD countries based on DEA and logit model. *Sustainability*, 11(14), 3792. <https://doi.org/10.3390/su11143792>
- Henry, L. A. ve Douhovnikoff, V. (2008). Environmental issues in Russia. *Annual Review of Environment and Resources*, 33, 437-460. <https://doi.org/10.1146/annurev.enviro.33.051007.082437>
- Heywood, A. (2007). *Siyasi ideolojiler*. (A. K. Bayram, Ö. Tüfekçi, H. İnaç, Ş. Akın ve B. Kalkan, Çev.) Ankara: Adres Yayınları.
- Hopwood, B., Mellor, M. ve O'Brien, G. (2005). Sustainable development: Mapping different approaches. *Sustainable Development*, 13(1), 38-52. <https://doi.org/10.1002/sd.244>
- Huan, Q. (2010). Eco-socialism in an era of capitalist globalisation: Bridging the west and the east. Q. Huan (Ed.), *Eco-socialism as politics: Rebuilding the basis of our modern civilisation* (s. 3-12) içinde. Dordrecht: Springer.
- Huckle, J. (2009). Sustainable schools: Responding to new challenges and opportunities. *Geography*, 94(1), 13-21. <https://doi.org/10.1080/00167487.2009.12094247>
- Huckle, J. (2010). ESD and the current crisis of capitalism: Teaching beyond green new deals. *Journal of Education for Sustainable Development*, 4(1), 135-142. <https://doi.org/10.1177/097340820900400119>
- Huckle, J. (2012). Even more sense and sustainability. *Environmental Education Research*, 18(6), 845-858. <https://doi.org/10.1080/13504622.2012.665851>

- Jayasooria, D. (2016). Sustainable Development Goals and social work: Opportunities and challenges for social work practice in Malaysia. *Journal of Human Rights and Social Work*, 1, 19-29. <https://doi.org/10.1007/s41134-016-0007-y>
- Kılıç, S. (2008). *Çevre etiği: Ortaya çıkışı, gelişimi ve sonuçları*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Kirby, P. ve O'Mahony, T. (2018). *The political economy of the low-carbon transition*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Kovel, J. (2007). *The enemy of nature: The end of capitalism or the end of the world?*. London: Zed Books.
- Kovel, J. (2008). Ecosocialism, global justice, and climate change. *Capitalism Nature Socialism*, 19(2), 4-14. <https://doi.org/10.1080/10455750802091123>
- Kovel, J. (2014). Ecosocialism as a human phenomenon. *Capitalism Nature Socialism*, 25(1), 10-23. <https://doi.org/10.1080/10455752.2013.879800>
- Löwy, M. (2002). From Marx to ecosocialism. *Capitalism Nature Socialism*, 13(1): 121-133. <https://doi.org/10.1080/104557502101245413>
- Löwy, M. (2005). What is ecosocialism?. *Capitalism Nature Socialism*, 16(2): 15-24. <https://doi.org/10.1080/10455750500108237>
- Löwy, M. (2015). *Ecosocialism: A radical alternative to capitalist catastrophe*. Chicago: Haymarket Books.
- Löwy, M. (2016). For an ecosocialist ethics. *Capitalism Nature Socialism*, 27(1), 21-26. <https://doi.org/10.1080/10455752.2016.1139816>
- Lu, C. A., Dong, Y. G. ve Lian, J. Y. (2016). On the concept of ecological civilization in China and Joel Kovel's ecosocialism. *Capitalism Nature Socialism*, 27(1), 27-33. <https://doi.org/10.1080/10455752.2015.1137078>
- Marcinkowski, T. J. (2009). Contemporary challenges and opportunities in environmental education: Where are we headed and what deserves our attention?. *The Journal of Environmental Education*, 41(1), 34-54. <https://doi.org/10.1080/00958960903210015>
- Molyneux, J. (2020). The case for ecosocialism. *Irish Marxist Review*, 9(28), 29-34.
- Nilsson, M., Chisholm, E., Griggs, D., Howden-Chapman, P., McCollum, D., Messerli, P., Neumann, B., Stevance, A. S., Visbeck, M. ve Stafford-Smith, M. (2018). Mapping interactions between the Sustainable Development Goals: Lessons learned and ways forward. *Sustainability Science*, 13, 1489-1503. <https://doi.org/10.1007/s11625-018-0604-z>
- Nilsson, M., Griggs, D. ve Visbeck, M. (2016). Map the interactions between Sustainable Development Goals. *Nature*, 534, 320-322. <https://doi.org/10.1038/534320a>
- Ökmen, M. (2000). Çevre sorunlarının sistemler-üstü niteliği ve Orta Asya. *Bilig*, 14, 17-29.
- Özçağ, M. ve Hotunluoğlu, H. (2015). Kalkınma anlayışında yeni bir boyut: Yeşil ekonomi. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 303-324. <https://doi.org/10.18026/cbusos.85473>
- Pepper, D. (2003). *Eco-socialism: From Deep Ecology to social justice*. London and New York: Routledge.
- Pepper, D. (2010). On contemporary eco-socialism. Q. Huan (Ed.), *Eco-socialism as politics: Rebuilding the basis of our modern civilisation* (s. 33-44) içinde. Dordrecht: Springer.
- Pillay, D. (2020). Happiness, wellbeing and ecosocialism- a radical humanist perspective. *Globalizations*, 17(2), 380-396. <https://doi.org/10.1080/14747731.2019.1652470>

- Salvia, A. L., Filho, W. L., Brandli, L. L. ve Griebeler, J. S. (2019). Assessing research trends related to Sustainable Development Goals: Local and global issues. *Journal of Cleaner Production*, 208, 841-849. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.09.242>
- Schwartzman, D. (2009). Ecosocialism or ecocatastrophe?. *Capitalism Nature Socialism*, 20(1): 6-33. <https://doi.org/10.1080/10455750902727154>
- Senaratne, M. (2017). The transition from MDGs to SDGs: Rethinking buzzwords. J. Servaes (Ed.), *Sustainable Development Goals in the Asian context* (s. 23-40) içinde. Cham: Springer.
- Servaes, J. (2017). Introduction: From MDGs to SDGs. J. Servaes (Ed.) *Sustainable Development Goals in the Asian context* (s. 1-22) içinde. Cham: Springer.
- Sezer, S. (2015). Sosyalist ekoloji: Gereklik mi, ütopya mı?. F. Kırışık ve Ö. Sezer (Eds.), *Siyasal Ekoloji* (s. 107-144) içinde. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Smith, R.(2019). An ecosocialist path to limiting global temperature rise to 1.5°C. *Real-World Economics Review*, 87, 149-180.
- Sneddon, C., Howarth, R. B. ve Norgaard, R. B. (2006). Sustainable development in a post-Brundtland World. *Ecological Economics*, 57, 253-268. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2005.04.013>
- Turhan, E. ve Atay, H. (2015). Ekososyalizm: Bugüne ve geleceğe dair siyasi bir tahayyül. *Ayrıntı Dergi*, 8, 137-149.
- UNDP Türkiye. (2019). Türkçe çevirileri yenilenen “Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları” için birlikte çalışmaya devam. <https://www.undp.org/tr/turkiye/press-releases/turkce-cevirileri-yenilenen-surdurulebilir-kalkinma-amaclari-icin-birlikte-calismaya-devam> (14.09.2022).
- United Nations Environment Programme. (2011). *Towards a green economy: Pathways to sustainable development and poverty eradication - A synthesis for policy makers*. https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/126GER_synthesis_en.pdf (16.12.2022).
- United Nations. (2001). *Road map towards the implementation of the United Nations Millennium Declaration*. <https://digitallibrary.un.org/record/448375#record-files-collapse-header> (14.09.2022).
- United Nations. (2012). *The future we want*. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/733FutureWeWant.pdf> (16.12.2022).
- United Nations. (2015). *Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld/publication> (14.09.2022).
- UNWCED. (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf> (14.09.2022).
- Ünver, A. H. (2017). Paris İklim Anlaşmasına teorik yaklaşım: Neo-neo tartışması, eko-marksizm ve yeşil kapitalizm. *Uluslararası İlişkiler*, 14(54), 3-19. <https://doi.org/10.33458/uidergisi.513221>
- Venovevs, A. (2021). Living with socialism: Toward an archaeology of a post-soviet industrial town. *The Extractive Industries and Society*, 8, 100835. <https://doi.org/10.1016/j.exis.2020.10.017>
- Wackernagel, M., Hanscom, L. ve Lin, D. (2017). Making the Sustainable Development Goals consistent with sustainability. *Frontiers in Energy Research*, 5, 18. <https://doi.org/10.3389/fenrg.2017.00018>
- Wall, D. (2010). *The rise of the green left*. London: Pluto Press.
- Wu, J., Guo, S., Huang, H., Liu, W. ve Xiang, Y. (2018). Information and communications technologies for Sustainable Development Goals: State-of-the art, needs and perspectives. *IEEE Communications Surveys & Tutorials*, 20(3), 2389-2406. <https://doi.org/10.1109/COMST.2018.2812301>

- Zeng, Y., Maxwell, S., Runting, R. K., Venter, O., Watson, J. E. M. ve Carrasco, L. R. (2020). Environmental destruction not avoided with the Sustainable Development Goals. *Nature Sustainability*, 3, 795-798. <https://doi.org/10.1038/s41893-020-0555-0>
- Ziai, A. (2016). *Development discourse and global history from colonialism to the Sustainable Development Goals*. New York: Routledge.